

KAPITOLA 1

ZÁVĚŤ ADOLFA HITLERA

Na začátku listopadu 1945 se v Berlíně konala tisková konference. Vedl ji vytáhlý, krátkozraký Angličan, kterému bylo něco málo přes třicet. Generálmajor Hugh Trevor-Roper vypadal ve špatně padnoucí uniformě a brýlích s tlustými obroučkami spíš jako akademik než jako voják. Trevor-Roper pracoval pro britskou informační službu Secret Intelligence Service, ale před válkou byl historikem na Oxfordu. Během tiskové konference měl Trevor-Roper prezentovat výsledek šetření, na nějž čekal celý svět: Je Adolf Hitler skutečně mrtvý? Trevor-Roper v uplynulých měsících cestoval po Německu, v němž stále zuřila válka, a sháněl osoby a důkazy, které měly doložit, co se vlastně v oněch posledních dnech v Hitlerově bunkru událo.

Zpráva o Hitlerově smrti se prostřednictvím německého rozhlasu do světového tisku donesla den po jeho sebevraždě, 30. dubna 1945. Ale mnozí o Hitlerově úmrtí pochybovali, a tak Trevor-Roper dostal za úkol tuto věc důkladně prošetřit.

Sovětská propaganda tvrdila, že Adolfa Hitlera skrývají na západě – ačkoli na Hitlerův bunkr zaútočila Rudá armáda. Ona sama také našla nejpresvědčivější důkazy o jeho smrti a ty před západními mocnostmi tajila.

Jenže ani spojenci si nebyli jistí. Na tiskové konferenci v Paříži, která se konala v létě 1945, vyjádřil i vrchní velitel západních spojeneckých sil Dwight D. Eisenhower pochybnosti. Mezi západními spojenci byli takoví, kteří věřili, že Rudá armáda Adolfa Hitlera a Evu Braunovou propašovala ven z Berlína a tajně letadlem odvezla do Moskvy.

Po skončení války začaly nepřetržitě proudit zprávy o tom, jak byl Adolf Hitler spatřen na různých místech ve světě.

Někdo führera zahlédl v jedné kavárně v Amsterdamu; prý měl nezvykle vysokou postavu a dlouhé ruce. Jiná zpráva pocházela z Zürichu, kde Hitler žil v ústraní, ale zastárl tak, že mu zbělely vlasy. Podle třetího hlášení žil na statku v La Faldě v Argentině, ale podstoupil plastické operace, takže byl teď stěží poznat. Francouzský deník *Le Monde* publikoval článek, v němž se tvrdilo, že se Hitler skrývá v nacistické pevnosti na jižním pólu.

Kvůli šířícím se povídkám a nejasným okolnostem Hitlerovy smrti bylo pro vítězné mocnosti důležité obrátit každý kámen a tak umlčet spekulace a zabránit vytváření mýtu kolem německého říšského kancléře.

Teprve v prosinci 1945 byl při pokusu o zorganizování podzemní odbojné skupiny zajat vůdce organizace Hitlerjugend Artur Axmann. Nacismus v ruinách vypáleného Německa stále doutnal.

Během svého vystoupení na tiskové konferenci předložil Hugh Trevor-Roper další důkazy pro již všeobecně známou verzi – totiž že si Adolf Hitler vzal život ve svém bunkru a jeho ostatky byly spáleny spolu s ostatky Evy Braunové. Trevor-Roper, který neměl přístup k ruskému průkaznému materiálu z bunkru, musel své vyšetřování založit na rozhovorech se svědky, mezi nimiž byli i Hitlerův vrchní sluha a sekretářka. Avšak nejdůležitější osoby přímo z místa činu, jako byl osobní tajemník a zástupce Josepha Goebbelse a Hitlera Martin Bormann, chyběly.

Trevor-Roperova zpráva byla sice velice přesvědčivá, ale postrádala pádné, nevyvratitelné důkazy, které by zastavily šíření povídaček. Podle kritiků byl u bunkru spálen Hitlerův dvojník.

Ke zvratu však došlo nedlouho po zveřejnění Trevor-Roperova raportu. Na podzim byl v Německu zadržen novinář z Lucemburska jménem Georges Thiers, protože ho britské úřady podezíraly z užívání falešných identifikačních dokumentů. Při tělesné prohlídce mu v šatech našli zašité ještě další papíry. Nebyly to jen tak ledajaké dokumenty a vyšlo najevo, že se jedná o politic-

kou a osobní závěť Adolfa Hitlera, ověřenou a podepsanou Josephem Goebbelsem. Při výslechu Thiers přiznal, že jeho skutečné jméno je Heinz Lorenz a že byl Hitlerovým tiskovým šéfem a byl přítomen v bunkru v posledních dnech třetí říše. Dostal rozkaz vyvézt dokumenty, zhotovené ve třech kopiích, ven z Berlína. Jednu kopii politické závěti odvezl Hitlerův pobočník Willy Johannmeyer, zatímco Wilhelm Zander, plukovník nechvalně proslulé ozbrojené organizace Heinricha Himmlera SS, opustil bunkr s kopiemi obou závětí a též potvrzením o sňatku Adolfa Hitlera a Evy Braunové.

Přesně takové typy důkazů Trevor-Roper hledal, a kdyby Zandera a Johannmeyera vypátral, díru ve svém raportu by upal a umlčel by všechny pochybovače.

Johannmeyera našli brzo, bydlel doma u rodičů ve městě Iserlohn v západním Německu. Ale loajální pobočník se i přes tvrdé výslechy zdráhal cokoli prozradit.

Najít Wilhelma Zandera však už bylo obtížnější. Teprve těsně po Vánocích 1945 Trevor-Roper důstojníka SS vypátral. Ukázalo se, že se „přeškolil“ na zahradníka a že se skrývá v malé bavorské vísce Tegernsee pod jménem Friedrich-Wilhelm Paustin. Wilhelm Zander ve srovnání se svým kolegou Johannmeyerem zjevně přišel o veškeré iluze a brzy se přiznal. Zander měl za úkol předat dokumenty Hitlerovu nástupci Karlu Dönitzovi, ale pochopil, že to nemá smysl, a místo toho se rozhodl zakopat je do země. Dokumenty byly uloženy v neoznačené obálce ve skryté kapse v Zanderově koženkovém kufru, v němž byla rovněž jeho černá uniforma SS.

Důkazy přiměly i Johannmeyera, aby se vzdal, a po krátkém vzdorování dovedl Trevor-Ropera na zadní dvorek rodičovského domu v Iserlohnu, kde sekýrkou ze zmrzlé hlíny vykopal láhev, která obsahovala onen poslední díl skládanky. Hugh Trevor-Roper záhadu rozluštil. Dokumenty datované k 29. dubnu 1945 potvrdily oficiální zprávu o Hitlerově smrti.

Adolf Hitler sestavil dvě závěti, jednu politickou a jednu osobní. V dlouhém textu první závěti vložil svoji politickou činnost po

první světové válce. Věštil zde, že národní socialismus bude jednoho dne obnoven, a jmenoval Karla Dönitze svým nástupcem.

Hitlerova soukromá závěť byla kratší, zato mnohem pozoruhodnější. Měla jen tři stránky a svou jednoduchostí působila až banálně. V několika krátkých řádcích Hitler prohlašuje, že se nyní, když jeho boj skončil, rozhodl oženit s Evou Braunovou a že oba volí smrt před kapitulací. Ale nikdo jim nemá udělat žádný hrob. Nesmí po nich zůstat žádný majetek. Hitlerovým posledním přáním je, aby byli s Evou Braunovou spáleni „okamžitě“ poté, co si vezmou život. Adolf Hitler chtěl vyjít vstříc stejnému osudu, jaký čekal Německo. 19. března, měsíc před sebevraždou, když se stále víc a víc izoloval od světa, vyslal z bunkru pod říšským kancléřstvím příkaz Nero, nazvaný podle římského císaře, který dal podle mýtu vypálit Řím.

Na základě příkazu Nero měla třetí říše zorganizovat svůj vlastní zánik. Německo mělo být spáleno, vyhozeno do povětří a rozdrceno. Lid měl zaniknout. Adolf Hitler neakceptoval žádnou formu kapitulace. V Hitlerově pojetí světa, kde se vedly války mezi rasami, existovalo pouze vítězství, nebo zánik – a německý národ sám sebe odsoudil k druhé z možností. Obranu Berlína vedli staří muži a mládež z domobrany Volkssturm. Pro budoucí svět nemělo být zachováno nic – kromě jediné věci, jak Hitler uvedl ve své závěti:

Obrazy v mých sbírkách, které jsem v průběhu let kupoval, nebyly nikdy shromažďovány z osobních důvodů, nýbrž výhradně pro vybudování galerie v mém rodném městě Linz a. d. Donau. Je mým nejpřímnějším přáním, aby to bylo náležitě provedeno.

Za posledních měsíců v bunkru se Hitler, zatímco jeho paranoia a deprese narůstaly, stále častěji stahoval do ústraní malé sklepní místnosti, vymalované světlými barvami. Na dlouhé hodiny se nořil do svého posledního snu a vysedával před modelem města,

kteřé nikdy v budoucnu nebylo postaveno. Na chvílku zavíral oči před vidinou nevyhnutelného konce.

Smontovaným světlometem simuloval východ slunce a představoval si, jak se ranní paprsky zrcadí v pomalém proudu Dunaje, protékajícího Lincem, a stoupají vzhůru mezi bílými monumentálními stavbami. Takový pohled si přál vídat každý den, až jeho úloha führera pomine. Sem se měl podle svých plánů uchýlit po dovršení své politické kariéry poté, co Německo dobude svého oprávněného místa ve světových dějinách.

Na druhém břehu řeky viděl mauzoleum, kde měli ležet pohřbení jeho rodiče. Stavba byla inspirována římským Pantheonem císaře Hadriána. Svůj vlastní hrob chtěl také umístit do Lince, města svých mladých let. Doby, kterou považoval za nešťastnější ve svém životě.

Díval se směrem k výstavní třídě, vedoucí k náměstí, jež se mělo stát centrem kulturního dění třetí říše. Předimenzované budovy v novoklasicistním stylu na hlavní ulici měly pojmut knihovnu s 250 000 knihami, velkolepý operní dům s 2 000 místy a koncertní síň věnovanou rakouskému skladateli Antonu Brucknerovi.

Hitler zamýšlel větší část Lince zbourat, aby mohl svůj sen uskutečnit. Chtěl toto ospalé průmyslové město proměnit v kulturní centrum celé Evropy a posléze i celého světa. Mělo se stát Paříží či Florencií nového člověka. Město mělo být oslavou kulturní velikosti národního socialismu. Architekt-amatér Hitler sám vyhotovil hrubé náčrty, které piloval několik desetiletí. Poté je na skutečné městské plány předělali dva přední architekti nacistického Německa: Albert Speer a Hermann Giesler. S proměnami se ve skutečnosti také začalo. V roce 1940 byl dokončen most Nibelungů, pojmenovaný podle středověkého hrdinského eposu *Píseň o Nibelunzích*. Když nacisté v roce 1938 anektovali Rakousko, bylo vystavěno 10 000 nových bytů a do Lince, který byl jmenován „Führerovým městem“ – jedním z několika hlavních měst třetí říše –, se přestěhovalo 50 000 lidí. Práce na Linci pokračovala po celou válku, zatímco realizace mnoha dalších městských plánů byly odkládány na neurčito. Trvalo skoro

pět let, než byl dokončen samotný model Lince. Hitler neustále přicházel se změnami, úpravami a novými návrhy. Hermann Giesler instaloval model v bunkru teprve 13. února 1945 – týž den, kdy se německé kulturní město Drážďany po dopadu 3 500 tun zápalných pum proměnilo v hořící peklo.

Později Giesler popisoval, jak byl Hitler modelem ohromený, když ho poprvé spatřil: „Nikdy jsem ho u žádného modelu neviděl tak vážného... a zároveň tak uneseného a dojatého.“ Hitler do bunkru pozval generály, vedoucí členy politických stran i náhodné návštěvníky, aby se na model přišli podívat – zatímco na Berlín padaly bomby.

„Ukazoval jim model, jako kdyby to byla ona zaslíbená země, kam máme najít vchod,“ dokládal Giesler.

Šéfovi gestapa Ernstu Kaltenbrunnerovi v březnu 1945 řekl, že „kdybychom oba nebyli přesvědčeni, že po konečném vítězství ve válce společně tento nový Linec vybudujeme, sám bych se dnes zastřelil“.

Ničemu se v projektu nevěnoval tolik jako následující části, která se stala jeho posedlostí. Na samém konci bulváru se tyčilo Führerovo muzeum – muzeum umění, které nejenže se mělo měřit s Louvrem, Ermitáží či Metropolitním muzeem umění, ale mělo je předčit. Unesené návštěvníky měla vítat sto padesát metrů vysoká fasáda z mramorových sloupů. Uvnitř měla spočívat přední světová – Hitlerova vlastní – umělecká sbírka. Ta během války nekontrolovatelně narůstala. Dvakrát za rok, na Štědrý den a na své narozeniny, dostával Hitler album vázané v polokožené vazbě s čerstvými fotografiemi, oddělenými hedvábným papírem. Nadšeně listoval snímky zachycujícími nová umělecká díla, která byla začleněna do sbírky. Byla tam mistrovská díla velkých světových umělců všech dob: Michelangela, da Vinciho, Rembrandta, Vermeera, van Eycka a tisíců dalších. Umělecká díla, která se měla stát dědictvím Adolfa Hitlera pro příští generace – jeho odkazem.

***

Trhlina nebyla větší, než co by jí prošel jeden muž. Explozí se tunel zřítíl, vstup do dolu chránila zeď ze solného lizu, šterku a prachu. Rakouským horníkům se ani ne za čtyřicet hodin podařilo jednoduchými motykami vyhloubit blízko stropu podzemní chodby malý otvor. Jako první prošel Robert Posey, čtyřicátník, důstojník 3. armády generála George Pattona. Byl to nemluvný muž, kterého kolegové měli za podivína. Vyrůstal v jednoduchých poměrech na farmě v Alabamě, ale měl štěstí a s finanční podporou od vojska vystudoval architekturu. Za Poseyem škvírou dovnitř vlezl jeho asistent, v porovnání se svým šéfem výrazně barvitější osobnost. Lincoln Kirstein byl bisexuál, extravagantní osoba a znalec kultury, který vyrostl v zámožné židovské rodině v Bostonu. Několik let po válce pak společně s choreografem Georgem Balanchinem založil New York City Ballet.

Robert Posey a Lincoln Kirstein náleželi k jedné z nejunikátnějších sekcí armády západních spojenců: The Monuments, Fine Arts, and Archives program – zkráceně MFAA. Byla to speciální jednotka sestávající z poddůstojníků, původním povoláním kurátorů, profesorů, knihovníků, architektů a znalců umění. Jejich úkolem bylo chránit evropské kulturní poklady před ničením a loupením – jak ze strany Hitlerových, tak jejich vlastních čet. Pro další generace pak byli známější pod jménem The Monuments Men. Když Posey a Kirstein vstupovali do dolu, uplynul teprve týden od okamžiku, kdy nacistické Německo bezpodmínečně kapitulovalo. Německo se proměnilo v jednu černou díru, rozdrčenou zemi plnou milionů lidí na útěku. Posey s Kirsteinem hleděli do temnoty, nejistí, co je tam čeká. Zvěsti se k nim už předtím donesly, ale byly skutečně pravdivé?

O měsíc dříve vydal generál Dwight D. Eisenhower rozkaz, aby zápospojenecké armády zastavily u Labe a k Berlínu dál nepokračovaly, ten byl přenechán Rudé armádě. Poslední útok místo toho spojenci namířili proti jižnímu Německu, kde byli nacisté doma. Eisenhower se obával, aby se Hitler, SS a zbytky wehrmachtu nestáhli na jih Německa do Alp, které by jim posloužily jako poslední pevnost. Tam by pod ochranou hor mohli vést

partyzánskou válku nekonečně dlouho. Eisenhower ovšem netušil, že cesta na jih povede ke zcela jiným trofejím, než byl Berlín.

Výprava na jih byla pro Roberta Poseyho a Lincolna Kirsteina jako sestup do Dantova pekla, když na každém kroku naráželi na zmar a zkázu. Z měst a vesnic zbyly zuhelnatělé trosky – pokud je nezpustošily britské a americké bombardéry, tak fanatičtí nacisté, když prováděli Hitlerův příkaz Nero. Silnice byly plné tisíců utečenců – ruských zotročených dělníků, pokoušejících se vrátit domů, a Němců, kteří unikali z východu před postupující Rudou armádou. A uprchlíků z koncentračních táborů. Posey sám navštívil nedávno osvobozený Buchenwald. Kirstein to odmítl.

Zpustošení bylo tak rozsáhlé, že si ani jeden nedokázal představit, jak by se země z takových trosk kdy mohla vzchopit. A pak se najednou vyjevilo podzemí. Na konci dubna do jednoho důstojnického štábu v Durynsku dorazil mladý voják s korunovačním žezlem a jablkem Fridricha Velikého. Ukázalo se, že pocházejí z jedné jeskyně u Benterode, kde byla při podrobném průzkumu nalezena krypta s Fridrichovou rakví. Ležel tam i jeho otec, Fridrich Vilém I., přezdíváný „kaprál na trůně“, kterého Hitler pokládal za praotce moderního německého státu. V bedně od munice byly zabalené pruské korunovační klenoty, soukromá knihovna Fridricha Velikého a 271 obrazů z jeho paláce.

Tyto nálezy však úplně zbledly ve srovnání s tím, co našli Posey s Kirsteinem. Rozpínal se před nimi rozsáhlý důlní systém – prastarý solný důl u vesnice Altaussee v Rakousku. Zde se sůl těžila minimálně od středověku. A dosud se tak dělo stejným způsobem, sváděním vody z roztáleného sněhu z vrcholků Alp do dolu. Voda rozpouštěla sůl a brala ji proudem s sebou dolů, kde se těžila.

Rodiny, které na úpatí hory dosud žily, pracovaly v dole již od 14. století. Horníci odváděli vodu labyrintem chodeb pod horou a střežili, aby se důlní systém nezhroutil.

Posey a Kirstein se vydali do tmy v záři stejných pochodní, jaké horníci používali již po staletí. Byl tam vlhký vzduch. První,

na co narazili, byly železné dveře, které při výbuchu pukly. Pak našli další dveře. Za nimi, navršené na několika obyčejných bednách, spočívalo jedno z nejnámennějších světových uměleckých děl. Mistrovský kus vlámské renesance, *Gentský oltář*.

„Nadpozemsky skvostné drahokamy v koruně Panny Marie jako by přitahovaly blikající světlo našich pochodní,“ napsal Lincoln Kirstein později. Veliká oltářní skříň, jež původně sestávala z dvanácti panelů, byla dokončena roku 1432 Janem van Eyckem. Ten úkol zdědil po svém bratru Hubertu van Eyckovi, který během práce zemřel. Oltář o velikosti 3,5 × 4,6 metru znázorňuje Ježíše na trůnu, vedle nějž po levici sedí Jan Křtitel a po pravici Panna Marie. Na bočních panelech se dva andělské sbory ladí k písni a na vnějších stranách stojí Adam a Eva, zakrývající se rukama.

Pod Ježíšem se rozpíná krajina s oltářem ve středu, na němž stojí beránek obklopený modlícími se lidmi a anděly. Podle tohoto panelu se oltář jmenuje *Het Lam Gods, Beránek Boží*. Obětovaný beránek představuje Ježíšovu oběť. V Janově evangeliu Jan Křtitel ukazuje na Ježíše a říká: „Hle, Beránek Boží, který snímá hříchy světa.“

Motiv oběti později paradoxně odrážel to, jak byli nacisté dílem posedlí. Na začátku 19. století šest z panelů koupil pruský král Fridrich Vilém III. Několik desítek let byly vystaveny v berlínské Gemäldegalerie. Za první světové války ukradla německá armáda zbývající panely z katedrály sv. Bavona v Gentu, kde visely již od 15. století. Versailleskou smlouvou bylo Německo donuceno všechny panely Belgie vrátit v rámci splácení válečných reparací, k nimž byla země odsouzena.

Beránek, nespravedlivá oběť, se stal symbolem Německa. *Gentský oltář* byl součástí nacionálněsocialistické odvetné politiky a získat jej nazpět bylo pro nacisty prestižním politickým projektem. Oltář teď před nimi ležel „klidně a pokojně“ na zemi, jak řekl Kirstein.

Pomalou vstupuovali za světla pochodní hloub a hloub do nitra hory. Občas se před nimi otvíraly velké podzemní komory

a klenby, vyhloubené vodou z roztáleného ledu a motykami horníků. Podél stěn všude jako rakve spočívaly bedny z borového dřeva. Najednou v záři pochodně spatřili charakteristickou mléčně bílou barvu italského mramoru. Na špinavé matraci ležela Panna Marie s nahým Ježíškem zpola se opírajícím mezi jejíma nohama. Byla to Michelangelova *Madona* – jediné umělecké dílo renesančního mistra, které za jeho života opustilo Itálii, když jej zakoupila bohatá obchodnická rodina z Brugg v dnešní Belgii.

Když Posey s Kirsteinem postupovali dál do nitra dolu, podél dřevěných beden vyrovnaných do řad, hleděli na stojany s tisíci obrazy. Otevíraly se nové a nové komory – zaplněné evropskými veledíly od antiky po současnost. Důl byl labyrint, kde z každé komory vedlo několik východů. Centrální místnosti se nacházely dva kilometry v nitru hory a byly přístupné jen speciálními vlečnými vozíky.

Posey a Kirstein pochopili, že bude trvat celé dny, týdny, možná měsíce, než důl probádají. Nemluvě o identifikování, katalogizaci a převozu veškerého umění.

O pár týdnů později učinili na základě dokumentu, který našli, odhad o množství. První výpočet ukazoval, že důl v Altaussee skrývá 6 577 obrazů, 954 grafických tisků, 137 soch, 129 zbraní a zbrojí, 122 gobelínů, 78 kusů nábytku rozličného druhu, 1 700 beden s knihami a 283 beden s nespécifikovaným obsahem.

Nebyli tu jen Michelangelo a van Eyck. Mezi mistrovskými díly se vyskytovali mnozí z Hitlerových oblíbených umělců, mimo jiné holandský malíř Johannes Vermeer a díla od Rembrandta van Rijna, Petera Paula Rubense, Antoina Watteaua, Pietera Breugela staršího, Lucase Cranacha staršího a Albrechta Dürera.

Poseyho a Kirsteinův nález byl pouhým začátkem. V bavorském zámku Neuschwanstein s fantaskními věžičkami, stojícím blízko německo-rakouských hranic, bylo objeveno téměř stejné množství uměleckých děl, která, jak se ukázalo, pocházela z více než 203 uloupených uměleckých sbírek, z převážné většiny ukradených francouzským židovským rodinám.